

onalne pesniške norme do svobodnih stilnih kombinacij. Beseda mu je v prvi vrsti sredstvo in šele potem namen, kot smo zapisali že na začetku tega razmišljanja. To je razločno izpričeval od svoje prve pesniške zbirke dalje in izpričuje tudi še danes. Tudi v najbolj burnih časih je prenašal na papir svoje intimne čustvene vzgibe in razpoloženja; pri tem mislimo zlasti na zbirko *Previharimo viharje*, ki ne vsebuje samo bojevitih pesmi z mitraljezi in ekrazitom, ampak najdemo v nji dosti več intime, kot smo to navadno pripravljeni priznati. In tako je tudi v tej svoji intimnosti in meditativnosti konstanten, dosleden, vse od prve zbirke od sedanje *Podoknice tišini*. Samo da se sedaj spušča v še daljša prostranstva in v še daljše daljave, kar je pač odsev njegovega zdajšnjega notranjega stanja. Bor je torej prehodil dolgo pesniško pot od »dvornega poeta veličanstva revolucije«, ko mu je bila vsajena močna kal neke ideologije, ki še vedno deluje v njem, do »vesoljskega vohuna« v tej novi pesniški zbirki, ko se mu misel razliva prek vsega: prek našega življenja do same smrti in še čez, s tega našega bednega planeta do neznanih, večnostnih vesoljskih daljav.

Pa še na nekaj je treba pri tej Borovi zbirki opozoriti. Pesnik je tudi danes še glasnik nekega časa, kot je bil to pred štiridesetimi leti, in sicer glasnik naše globoke človeške krize. Zato v mnogih pesmih iz te zbirke najdemo obžalovanje nad dejstvom, da svet ni takšen, kot si ga pesnik v svojih vizijah zamišlja; in tako dostikrat z neko posebno, komaj opredeljivo bolečino, kritično in tu pa tam celo cinično ugotavlja, da so mnoge vrednote, za katere se je nekoč tudi on boril, razrahljane, in sicer do te meje, da je njihov obstoj za vedno ogrožen. Vse to pa dela zbirko aktualno in potrebno. Zbirka tako izpričuje temeljni smisel in namen pesniškega poslanstva ter dokazuje Borovo živo navzočnost v našem času in prostoru.

František
Benhart

Nekaj se je zgodilo . . .

(Ob novi pesniški knjigi Ivana Minattija)

Bralec, ki bi v knjigi *Bralnica in druge nepri-mernosti* poiskal v imenskem kazalu eno edino omembo Ivana Minattija v tem delu in povrhu ugotovil, da je tu govor le o tem, da sem se nekoč skupaj z njim in Benom Zupančičem vozil s čolnom po Zbiljskem jezeru, bi bil najbrž začuden, da v mojem dolgoletnem pisanju o slovenskih literatih ni prišel na vrsto tudi ta pesnik. Sam sem bil začuden ob tej strogi trditvi imenskega kazala.

V resnici sem se večkrat ukvarjal z njim kot prevajalec, posamezno sem v čeških revijah objavil v svojem prevodu 22 njegovih pesmi, na praškem radiu sem ga v zadnjih desetih letih predstavil kar v petih pesniških sporedih in v antologiji treh slovenskih pesnikov, ki sem jo pripravil za založbo Mladá fronta tik pred zadnjim polomom na Češkem in od

katere potemtakem ni bilo nič, je bil Minatti eden od teh treh. V zvezi s temi predstavitevami sem tudi nekaj zapisal o tipu tega pesniškega ustvarjalca — toda nič ne pomaga, kakšne temeljitejše obravnave mu nisem posvetil.

Mojeza začudenja pa je bil konec, ko sem v novem izboru Minattijeve lirike PRISLUŠKUJEM TIŠINI V SEBI prebral avtorjevo bibliografijo in ugotovil, da je po letu 1973 sicer izdal pet izborov svoje poezije, ni pa uvrstil vanje nobene svoje nove pesmi. Vsaj sklepam tako po tej bibliografiji, teh knjig namreč pa nisem dobil v roke. Nove pesmi so obogatile dva izbora Minattijeve lirike — drugo izdajo *Bolečine nedoživetega* iz leta 1970 (osem novih pesmi) in *Ko bom tih in dober* iz leta 1973 (spet osem novih pesmi); tega izbora bibliografija v novi knjigi pomotoma ne navaja. Iz tega sledi, da med leti 1973 in 1984 ni objavil Ivan Minatti knjižno nobene nove pesmi, in ni torej nič čudnega, da se je tako rekoč izgubil iz prizorišča (vsekakor živahnega) literarnega dogajanja, nikakor pa ne iz interesne sfere bralcev, kar potrjujejo prav pogosti izbori njegove poezije. Seveda lahko ugibamo o vzrokih tega molka. Je bil res popoln molk? Usihanje inspiracijskih virov? Ustvarjalna stiska? Začasen umik v samega sebe, povezan z razočaranjem, z disgustiranostjo spričo nekaterih malo spodbudnih kritičnih odzivov in ne vselej pretehtano izrečenih, prej ideoloških kot literarnih oznak njegove ustvarjalnosti? Ugibanje ni pomembno in potrebno, še posebno zdaj, ko imamo pred sabo novi, že štirinajsti izbor tega pesništva, izbor, ki je v primerjavi s prejšnjimi zelo razsežen in premore kar osemnajst novih pesmi, katere pa še povrh vsega večinoma najbrž signalizirajo neko novo ustvarjalno etapo, čeprav se nam za zdaj zdi, da je ta opus zaokrožena, dokončna celota.

Izbor *Prisluškujem tišini v sebi* je, kot rečeno, že štirinajsti izbor Minattijeve lirike (če upoštevamo tudi tri dvojezične oz. trijezične izbore, ki so jih izdali zunaj Slovenije, in sicer v letih 1963, 1966 in 1981). Štirinajst izborov ob samo treh pesniških zbirkah istega avtorja — to je zares nenavaden, poseben primer. Najbolj točno bo, če si to posebno razložimo kot kontaminacijo redkobesednosti (omejene ustvarjalne »produktivnosti«) in popularnosti. Ivan Minatti po lastnih besedah zaveda tistim avtorjem, ki lahko kadarkoli povedo, kaj vse bodo napisali. *Jaz tega ne poznam, pravi. Vsaka pesem, ki jo napišem, je, kot da je prva in obenem moja zadnja. Skratka, čakam na milost.* Še tako spontano zanimanje bralcev za njegovo poezijo ga ne more prisiliti, da bi pisal več in hitreje. Zato torej toliko izborov in s tako zgodnjim začetkom: Njegove zbirke so izhajale v osemletnih presledkih — prva 1947, druga 1955, tretja 1963; isto leto je že izšel tudi prvi izbor *Veter poje*, izbor partizanskih pesmi, dve pesmi sta bili tu objavljeni prvič. Takšno dopolnjevanje izborov je tudi v prihodnje edini način knjižnega publiciranja novih stvaritev. Leta 1963 je izšel tudi že prvi dvojezični izbor *Temna okna* (v Bagdali). Leto pozneje je izdal Minatti prvi domači izbor iz vseh treh svojih zbirk: *Bolečina nedoživetega*. Ta izbor je izšel ponovno leta 1970, in sicer bistveno razširjen: če so imele v prvi različici izbora posamezne zbirke (29 — 34 — 23 pesmi) skrčeno razmerje 13 — 20 — 21, se je v drugi različici razmerje spremenilo na 16 — 26 — 23 in povrhu je bil dodan nov oddelek *Termitnjak*, ki vsebuje osem pesmi. Čez tri

leta je izšel nov, Mejakov izbor, naslovljen *Ko bom tih in dober* — ta je prinesel spremembe ne samo v omenjenem razmerju števila pesmi: 12 — 26 — 19, marveč v sami razporeditvi pesmi: le-ta ne sloni več na skrčeni predstavitvi posameznih zbirk kot prejšnji izbori, ampak poskuša uveljaviti »izpovedno in tematsko načelo« izbora; s tem je vnesla v podobo treh zbirk vsekakor odvečno zmedo (trije od šestih ciklov tega izbora se imenujejo po naslovih treh posameznih, izvirnih zbirk, pesmi pa so spremetane, tako da na primer v oddelku *Nekoga moraš imeti rad* je več pesmi iz zbirke *Pa bo pomlad prišla* kakor iz zbirke *Nekoga moraš imeti rad*). Oddelek *Termitnjak* je bil v tem izboru za dve pesmi skrajšan, ena pa je sem prišla nova, in v novem, naslovnem ciklu je objavljenih sedem novih pesmi.

Nadaljnjih izborov Minattijeve lirike nimam na razpolago, zato se bom naravnost lotil zadnjega, največjega in najbolj »minattijevskega«. Uredil ga je sam pesnik skupaj s Kajetanom Kovičem, že od prej zelo dobrim poznavalcem Minattijeve poezije, kar je spet potrdil s pronicljivo spremeno besedo k pričujočemu izboru. Knjiga *Prisluškujem tišini v sebi* se vrača k prvotni razporeditvi treh izvirnih zbirk in samo prvi dve sta nekoliko krajši (za sedem oz. pet pesmi), oba dodatna oddelka razširja za dve oz. šest pesmi in priključuje nov cikel *Oko sonca*, ki šteje deset pesmi. Izbor potemtakem premore skupaj 109 pesmi, se pravi le enajst manj od 120, kar je skupno število vseh pesmi v dosedanjih knjigah Ivana Minattija. Velja samo pozdraviti dejstvo, da je pesnik malo popustil pri svojih strogih merilih izbora, kot jih poznamo od prej. Tako se je nam zdaj predočila njegova skoraj popolna pesniška retrospektiva, pa ne samo to: v zaključku se le-ta izteka v nadvse presenetljivo konfrontacijo vsega dosedanjega ustvarjanja in današnjega, navzočega stališča pesnikovega liričnega subjekta. O tem pa pozneje.

Osnovni, izhodiščni položaj pesniške izpovednosti Ivana Minattija je pravzaprav že od deških let sèm »prisluškovanje tišini« — najprej v naravi, potem pa tudi v sebi (njegov pesniški in človeški jaz pa je v resnici tudi le del narave, bi kajpak lahko dodali). Ko je kot devetnajstleten gimnazijec odšel med partizane, je bil pripravljen vključiti v boj tudi svojo, že s prvimi poskusi izpričano pesniško dispozicijo, pisal je v svoji poeziji o partizanskih doživetjih in izkušnjah, njena lirična substanca pa ni hotela scela obmolčati, zato pa so njegovim stihom očitali premajhno borbenost in odvečno zasanjanost. Še po končani vojni, v mladinski delovni brigadi, ni zmožel peti samo o radosti, misli so mu uhajale nazaj k padlim nekdanjim sobojevnikom in ni se odrekel sanjam. Vsekakor pa je bilo to obdobje, obdobje prve zbirke *S poti*, naravnost idilično v primerjavi s tistim, kar naj bi mu sledilo in kar je bilo že po svojem bistvu mnogo bolj zahtevno v smislu prilagodljivosti ter »iznajdljivosti« pesniških duš spričo vse večje zapletenosti in »nerazvidnosti« tako življenjskega kot ustvarjalnega prostora.

Druga Minattijeva pesniška zbirka se imenuje *Pa bo pomlad prišla*. Ni jasno, kakšen pomenski delež ima v tem naslovu čisti tempus futurum, kako daleč lahko vidimo v njem izraz nezadovoljstva s sedanjim stanjem stvari, s prisotno družbeno stvarnostjo, ki se tako osupljivo razlikuje od pričakovanj nekdanjih borcev in trpinov. Res je, da že tu, v navzočem času, zaslediš pomlad z vsem, kar spada zraven, naj je lju-

bezen, vihrava razigranost ali pa nejasno, rahlo otožno občutje, hrepenenje, nemir. Hkrati pa to začetno, že kar bukoliško razpoloženskost nekaj »kvari«, do besede prihaja ironija (ki sicer pesniku postane »lastna« šele čez kakšnih dvanajst, petnajst let, pa še to samo začasno!), ko beremo na primer verz: *Otožnost v teh dneh je greh — / vsem sanjam bom dal slovo*. Ta ironija pa je tu nekoliko negotova, kot da na trenutke sploh ne bi hotela biti ironija, saj v isti pesmi (Včasih mi je težko) kar kmalu po navedenih verzih beremo popolnoma nedvomne in nedvoumne besede: *Ljubim ta trdi čas. / Pognal sem vanj svoje kali . . .* Pesniška »biografija« Ivana Minattija doživlja tu, globoko v svoji notranjosti, najbolj pereče stiske, najbolj divje spopade: razočaranja nad triumfirajočo porabniško miselnostjo sodobne družbe, trpko ljubezensko streznitev — na drugi strani pa željo zdržati, še naprej se oklepiti upanja v popravljivost sveta v prihodnje.

Ta notranji boj se, še srditejši, nadaljuje tudi v tretji zbirki *Nekoga moraš imeti rad*, ki je izšla — čeprav je le 23 pesmi — čez nadaljnjih osem dolgih let. Značilno se mi zdi, da se v naslovni pesmi na verz *Nekoga moraš imeti rad* kar trikrat navezujejo besede . . . *pa čeprav trave, reko, drevo ali kamen*: v tolikšni meri se je poglobil občutek zapuščenosti in kar izločenosti iz sveta medčloveških ali, če hočete, mednečloveških odnosov, v tolikšni meri sta po težkih, toda lepih dnevih vere zavladali deziluzija in resignacija. Zavetje upa pesnik najti le v naravi, kjer ga pričakujejo *dobra velika bitja, / ki spregovore samo, / kadar umolknejo ljudje*. V še nekaterih drugih pesmih te zbirke je pesnik dosegel spodnji rob (*zanj* spodnji rob) negacije človeškega-nečloveškega sveta. Najprej, se pravi bolj dol, ni bilo več mogoče. Ker pa Minatti ni in s svojim umetniškim ustrojem niti ni mogel postati pesnik gest (ki jih vedno moraš jemati cum grano salis), mu ni bilo mogoče ostati še naprej v poziciji tistega, ki »križem rok, ob vogalu vsega stoji« (pesem Ptice vedo), in prav bolečina nad vsem tem, z njegovimi besedami *bolečina nedoživetega*, je skupaj z nepomirljivo notranjo poštenostjo in čistočo priklicala odločen katarzičen preobrat.

Po treh pesniških zbirkah prihaja nova Minattijeva poezija na svet izključno v obliki dodatkov k izborom. Ti dodatki so do zdaj trije in v njih lahko vidimo tri prispevke k »pesniški biografiji« Ivana Minattija. Prvi tak prispevek je *Termitnjak* iz razširjene izdaje izbora *Bolečina nedoživetega* (1970). Omenjeni preobrat je tu z malone izzivajočo evidentnostjo posegel v celotno strukturo pesmi, kar je bilo brez dvoma v zvezi z avtorjevo nujno, z njegovo notranjo občuteno potrebo po zasebnem »potresu«, po bistveni spremembi samega pesniškega postopka v interesu lastne umetniške samoohranitve. Pesnik je znenada (*dozdevno* znenada) pretrgal s »prisluskovanjem tišini« in navezal neposreden stik z družbeno stvarnostjo. Njegov verz, presenetljivo sproščen, sprozaiziran in »moderniziran« (odvečnost interpunkcije) se je z zdaj že nedvomno ironijo lotil napadanja na vse mogoče hinavščine za dopadljivo, prikupno zunanjo fasado, na vse mogoče napake človeškega rodu v najbolj sodobni in najbolj pogubni varianti.

Nekako »neminattijevsko« prenapet poskus preobrata, kot smo ga bili priča v *Termitnjaku*, ni mogel preživeti za dalj časa; toda popolnoma zatajiti njegov obstoj (in delovanje) tudi v prihodnosti ne bo mogoče.

V oddelku *Ko bom tih in dober* v istoimenskem izboru (1973) beremo še pesmi in verze, ki kot da bi bili izzvenevanje sarkastično zajedavih akordov *Termitnjaka*, hkrati pa se tu stvari spet bolj harmonizirajo, spet se pojavijo rima, interpunkcija, notranji ritem, konciznost misli in izraza, zlasti če pogledamo ta cikel v pričujoči celoti, namreč še s šestimi novimi pesmimi, uvrščenimi v knjigo šele v tem zadnjem izboru. Namesto napadalnosti, kateri je šlo očitno za popravljanje rerum publicarum, se tu zopet srečujemo z resignacijo in z vdanostjo statusu quo, kajti je, kakor pač je, in drugače biti ne more. Skupaj s spravljivim umikom v tišino privatissimuma se bolj in bolj oglasi misel na smrt, toda na površje hkrati prihaja že od prej znana in v bistvu plodovita, če ne celo rešilna negotovost: *Vse tiho / Kot da je že vse bilo / kot da šele bo — / Odkod to svetlo drhtenje v meni / Kdo kliče Zemlja? Nebo?*

Od pravkar citiranih stihih (iz pesmi *Kdo kliče?*) ne bo presvetljena atmosfera zadnjega oddelka knjige (*Oko sonca*) vendarle tako presenetljiva. Temačen negativizem ni premogel moči, da bi se v pesniškem svetu Ivana Minattija zasedral trajno ali trajneje, pod grozljivo vizijo razosebljenega človeka v sodobni porabniški družbi je, kot kaže, vseskozi obstajalo, lahko tudi nezavedno, neko zaupanje v moč narave in naravnosti človeškega življenja kljub vsemu. Deset do zdaj neznanih pesmi cikla *Oko sonca* govori ali prej kaj prišepetava o tem, da se je pesnik v zadnjem času v značilnem loku vrnil v svoje izhodiščne položaje lirika par excellence, lirika, ki z vso svojo bitjo teži k pristni izpovedi o uglasenem sožitju občutljive duše in naravnega sveta: kot da tu skoraj po štirih desetletjih poskuša lirični glas, takoj v kali pridružen s porazno neusmiljenostjo vojne resničnosti, ujeti v svoj prekinjeni akord. *Kot da*; kajti možnost vrnitve je kajpada tudi v tej sferi čisto iluzorna. Ne gre za preprosto vrnitev. Nekaj drugega je — kaj, tega ne vemo. Nekaj pa se je le zgodilo. Pesnik o tem sam, menda nehote, kaj napove v redkobesednih (ves cikel je sploh na moč redkobeseden) pesmih Topol I—III: *Nocoj / se je nekaj zgodilo / z mojim topolom*. In v zadnji od treh (ključnih?) pesmi: *Nebo / decembrsko mirno. / Toda / — nenadoma — / vzgib vej. (. . .)* Pesmi *Oko sonca*, to je prozorno čista lirična impresija, lahkotna, svetleča se, rahlo zveneča v nekem pretežno radostno trepetajočem pričakovanju. Ne da bi (se) želeli vznemirjati prek pametne mere, rečemo lahko, da to pričakovanje prehaja v konkretno popredmeteni podobi (kaj bo sledilo pesmim *Oko sonca*) tudi na bralca, še posebej zato, ker je bilo njegovo uho vedno naklonjeno temu »pesniku trav in dreves« v vseh »vremenih« časa kot malokateremu drugemu.